

O&O in perspectief

0 & 0 in perspectief

Ina Bakker
Kees Bakker
Anke van Dijke
Linda Terpstra

NIZW

© 1998 Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn / NIZW

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enige andere wijze zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Auteurs

Ina Bakker

Kees Bakker

Anke van Dijke

Linda Terpstra

Ontwerp omslag

Zeno

Foto's

Clé Jansen

Drukwerk

Casparie, Heerhugowaard

ISBN

90-5050-635-6

NIZW-bestelnummer

E 21418

Deze publicatie is te bestellen bij

NIZW Uitgeverij

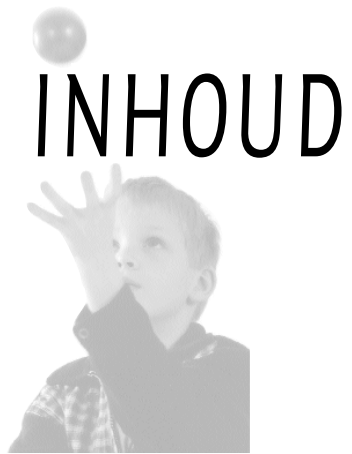
Postbus 19152

3501 DD Utrecht

Telefoon (030) 230 66 07

Fax (030) 230 64 91

E-mail Bestel@nizw.nl

1 Inleiding	7
2 O & O	9
3 Het balansmodel	17
4 Trends	25
5 Speerpunten	33
Literatuur	41
Bijlage: Producten NIZW-programma <i>Ontwikkelingsstimulering en Opvoedingsondersteuning</i>	45

1. INLEIDING

Opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering (O&O) hebben een grote vlucht genomen. Het werkterrein breidt zich uit naar nieuwe doelgroepen, zoals de 12- tot 18-jarigen en hun ouders. De universitaire pedagogiekopleidingen hebben onlangs een derde hoogleraar Opvoedingsondersteuning benoemd. Meer dan ooit is opvoeding ook een onderwerp van publieke aandacht en discussie. In kranten en tijdschriften staan regelmatig publicaties over cursussen en andere middelen om de ontwikkeling van kinderen in goede banen te leiden, en om ouders te helpen bij hun opvoedingstaak. En vrijwel elke omroep heeft een televisieprogramma over opvoeden of is van plan een dergelijk programma te maken.

Gezin en opvoeding staan ook op de politieke agenda's: het is een aandachtspunt in verkiezingsprogramma's, vormt een onderdeel van het landelijk en gemeentelijk overheidsbeleid en is het onderwerp van twee Europese ministersconferenties. Beleidsmakers en politici zien opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering vooral als een preventieve maatregel om ernstige problemen te voorkomen. Het gaat dan bijvoorbeeld om preventie van jeugdcriminaliteit, onderwijsachterstanden en maatschappelijke uitval. Het is een verworvenheid dat het accent steeds vaker ligt bij het voorkómen van problemen. De verwachtingen van opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering zijn dan ook hooggespannen.

De afgelopen jaren is er veel gebeurd op het terrein van opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering. Er zijn diverse methodieken en projecten ontwikkeld om opvoeders te ondersteunen bij het opvoeden, en om kinderen te ondersteunen

in hun ontwikkelingsproces.

Wanneer we de balans opmaken, blijkt dat er op het gebied van O&O een breed aanbod aan methodieken op uitvoerend niveau is. En steeds vaker wordt er gedacht dat deze methodieken een antwoord kunnen geven op complexe maatschappelijke vraagstukken. Dit is een uitdaging aan het werkveld, die wel om verdieping vraagt. Het is immers niet mogelijk om jeugdcriminaliteit of onderwijsachterstand te voorkomen door even project A of methodiek B uit de kast te halen. Het gaat om complexe vraagstukken die om duidelijke probleemanalyses en een integrale aanpak vragen.

Het programma *Opvoedingsondersteuning en Ontwikkelingsstimulering* van het NIZW hoopt met deze publicatie een bijdrage te leveren aan de inhoudelijke verdieping van O&O. Daarbij wordt voortgebouwd op het advies dat het NIZW heeft uitgebracht aan de Interdepartementale Werkgroep Opvoedingsondersteuning en Ontwikkelingsstimulering (Bakker e.a. 1997).

In *O&O in perspectief* komen de uitgangspunten, trends en een kader voor een programmatische aanpak aan de orde. Als laatste zijn de speerpunten van het programma O&O beschreven. In de bijlage is een selectie opgenomen van producten van het programma.

O&O in perspectief is bedoeld voor iedereen die zich bezighoudt met preventief jeugdbeleid. Het is geschreven ter gelegenheid van het congres *Opvoeden, een zaak van allemaal?!*, georganiseerd door het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn / NIZW en de Stichting Jeugdinformatie Nederland (SJV) in samenwerking met het ministerie van VWS. Het is totstandgekomen binnen het NIZW-programma *Opvoedingsondersteuning en Ontwikkelingsstimulering*, mede op basis van discussies met het programmateam. Het commentaar van met name Neel de Bruyn, Maria Pannebakker en Hans Mey heeft de inhoud aangescherpt. Wij zijn hen erkentelijk voor hun suggesties, adviezen en commentaar.

Utrecht, maart 1998

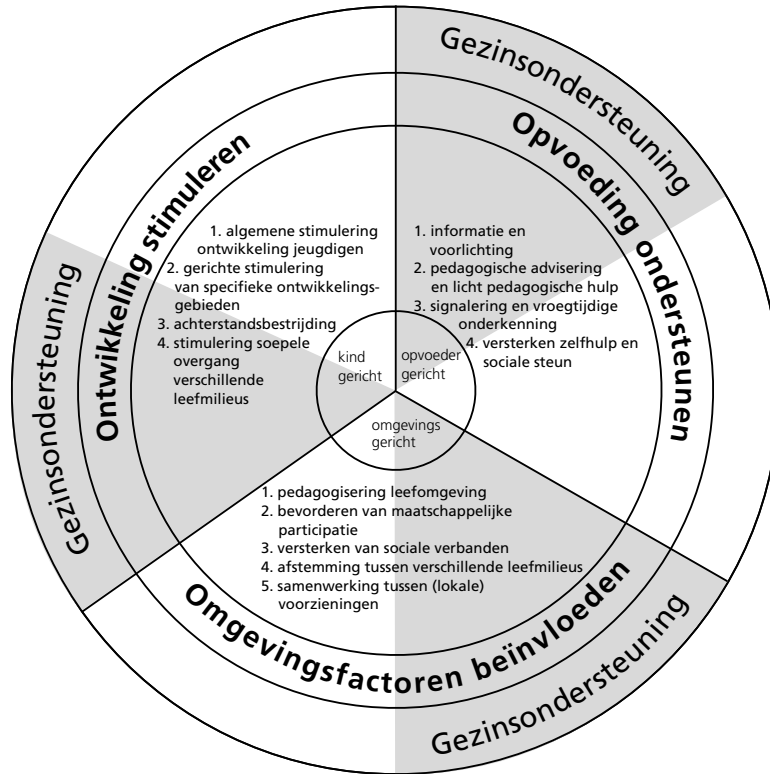
Wat is opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering? En waarom hebben opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering de laatste jaren zo'n centrale plaats gekregen in het landelijke en lokale jeugdbeleid? Deze vragen zullen we in dit hoofdstuk beantwoorden.

Als onderdeel van het (preventief) jeugdbeleid levert O&O een bijdrage aan het vergroten van de kansen van jeugdigen en het voorkomen van achterstanden en uitval.

We onderscheiden vier dimensies bij opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering.

- 1 Opvoedingsondersteuning: ondersteuning van het opvoedingsproces.
- 2 Ontwikkelingsstimulering: ondersteunen van het ontwikkelingsproces van kinderen en jongeren.
- 3 Omgevingsfactoren beïnvloeden: interventies ten aanzien van de sociale en pedagogische omstandigheden in de directe leefomgeving van ouders en kinderen.
- 4 Gezinsondersteuning: verminderen van draaglast en vergroten van draagkracht op alle terreinen van het gezinsfunctioneren.

Een integraal sociaal en pedagogisch beleid rond opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering omvat in principe de vier beschreven dimensies. In onderstaand schema zijn deze dimensies van O&O in beeld gebracht.

Figuur 1: O&O cirkel
NIZW/ programma *Opvoedingsondersteuning en Ontwikkelingsstimulering*

Opvoedingsondersteuning

Opvoedingsondersteuning is gericht op ondersteuning van het opvoedingsproces. Het gaat om het verbeteren van de opvoedings situatie van kinderen, waarbij ouders en opvoeders het aangrijpingspunt vormen. Kort gezegd: opvoeders helpen opvoeden. Opvoedingsondersteuning was oorspronkelijk sterk gericht op feitelijke ondersteuning en voorlichting aan ouders, maar is gaandeweg verbreed, en richt zich inmiddels op meer aspecten dan alleen de opvoedingscompetentie en -attitude van ouders. Sociale ondersteuning van gezinnen is meer op de voorgrond komen te staan. Volgens Hermanns (1992) is dit zelfs het meest cruciale element van

opvoedingsondersteuning.

Doorgaans worden tot de opvoedingsondersteunende activiteiten gerekend:

- informatie en voorlichting over ontwikkeling en opvoeding;
- pedagogische advisering en licht pedagogische hulp;
- signalering, vroegtijdige onderkenning en verwijzing;
- zelfhulp en sociale ondersteuning rondom kinderen en opvoeding.

In de praktijk van de opvoedingsondersteuning zien we twee hoofdlijnen.

- 1 Een eerste hoofdlijn is opvoedingsondersteuning gericht op in principe alle ouders en opvoeders met opvoedingsvragen en lichte opvoedingsproblemen. Veel ouders hebben vragen en zijn onzeker: deels door het ontbreken van voorbeeldgedrag, deels door de overvloed aan informatie. Soms spelen ook tegenstrijdige adviezen in de media en van andere ouders een rol. Zo is er de afgelopen jaren een heel scala van opvoedingssteunpunten en spreekuren bijgekomen, soms gelieerd aan consultatiebureaus voor ouder- en kindzorg, soms aan spel- en opvoedingsvoorlichtingswinkels, kindercentra en dergelijke.
- 2 Een tweede hoofdlijn is dat er de afgelopen jaren talrijke projecten en programma's voor opvoedingsondersteuning ontwikkeld zijn, die specifiek bedoeld zijn voor ouders in situaties waarbij sprake is van opvoedingsrisico's, en bij wie vaak sprake is van problemen op meerdere gebieden. Deze vorm van opvoedingsondersteuning komt daarmee dichterbij de buurt van gezinsondersteuning in bredere zin en bij de curatieve zorg (of secundaire, respectievelijk tertiaire preventie). Voorbeelden daarvan zijn de oudercursus *Opvoeden: zo!*, *Moeders informeren moeders* (een vorm van opvoedings- en gezondheidsvoorlichting), de *Hanen Ouder cursus* (een oudercursus gericht op taalontwikkelingsstoornissen bij het kind), *Video-hometraining* en *Home-Start* (ondersteuning door vrijwilligers aan huis).

Opvoedingsondersteuning is tot nu toe sterk gericht geweest op de groep 0- tot 12-jarigen. Vanuit de gedachte 'hoe eerder, hoe beter' is met name veel geïnvesteerd in opvoedingsondersteuning voor ouders van 0- tot 6-jarigen. Langzamerhand groeit het besef dat ook ouders van kinderen boven de twaalf jaar veel behoefte hebben aan opvoedingsondersteuning. Ouders kampen met vragen en problemen rond de puberteit en alles wat hiermee samenhangt. Op een aantal plaatsen worden voor deze doelgroep activiteiten ontwikkeld en zijn onderzoeken gedaan naar de (opvoedings)vragen van ouders van pubers (Ravier 1996; Janssen en Goldenbelt 1997).

Ontwikkelingsstimulering

Bij ontwikkelingsstimulering gaat het om maatregelen gericht op de ontwikkeling van kinderen die in minder gunstige omstandigheden opgroeien. Soms is daarbij sprake van (dreigende) ontwikkelingsachterstanden. Ontwikkelingsstimulering heeft dan tot doel deze achterstanden te voorkomen, 'op te heffen' of te verminderen. Achterstanden kunnen voortkomen uit sociaal-culturele factoren of uit kindfactoren.

Wanneer sociaal-culturele factoren een rol spelen, gaat het primair om het bestrijden of voorkomen van ontwikkelingsachterstanden op grond van sociaal-culturele achterstand of achterstelling. Bij grote groepen kinderen sluit het thuismilieu niet of onvoldoende aan op het schoolmilieu. Hierdoor beginnen kinderen vaak al met een achterstand op de basisschool. Bovendien is hun kans op schoolsucces aanzienlijk minder dan bij kinderen waar beide milieus wel op elkaar aansluiten. In de loop van de jaren neemt de achterstand meestal alleen maar toe. Ontwikkelingsstimuleringprogramma's worden ingezet om onderwijsachterstand te voorkomen of te verminderen.

Wanneer kindfactoren een rol spelen, gaat het om achterstanden die primair het gevolg zijn van aangeboren stoornissen, handicaps en dergelijke. Via specifieke programma's die gericht zijn op het kind en/of de ouders probeert men dan de negatieve effecten van de stoornis of handicap zo veel mogelijk te beperken.

Functies van ontwikkelingsstimulering zijn:

- algemene stimulering van de ontwikkeling van (alle) jeugdigen;
- gerichte stimulering van specifieke ontwikkelingsgebieden;
- achterstandsbestrijding;
- stimulering van een soepele overgang tussen verschillende leefmilieus.

In het kader van achterstandsbeleid kent ontwikkelingsstimulering een relatief lange traditie vanuit onder meer het onderwijs- en welzijnsbeleid en het onderwijsvoorrangsbeleid.

In eerste instantie richtte men zich daarbij op schoolkinderen tot twaalf jaar en op de relatie tussen school en buurt en/of onderwijs en welzijn. Momenteel vinden in dit kader nog tal van ontwikkelingen plaats zoals de *Brede school*, de *Venster-scholen*, en de *Verlengde schooldag*.

In tweede instantie is men zich meer gaan bezighouden met de ontwikkeling van het kind in de voorschoolse periode. In dit verband zijn er het afgelopen decennium in de kinderopvang, het welzijnswerk en het onderwijs tal van projecten en programma's ontwikkeld, met name in het kader van het onderwijsvoorrangsbeleid en het lokaal preventief jeugdbeleid. Hierbij maakt men gebruik van twee soorten interventieprogramma's. In de eerste plaats gaat het om programma's die worden aangeboden in de thuissituatie. Veelal zijn dit programma's voor

(allochtone) moeders met kinderen in de voorschoolse en vroegschoolse leeftijd, zoals *Opstap*, *Opstapje* en *Spel aan huis*. In de tweede plaats betreft dit programma's die specifiek in kindercentra worden aangeboden, zoals *SPEEL* (SPelenderwijs naar Effectief Ervaren en Leren), *KEM* (Kindercentra En Meertaligheid) en *Samenspel* (toeleidingsactiviteiten naar peuterspeelzalen).

De laatste tijd komt er meer aandacht voor ontwikkelingsstimulering van de groep 12- tot 18-jarigen. Daarbij gaat het met name om het stimuleren van (sociale) vaardigheden die gericht zijn op de omgang met leeftijdgenoten en volwassenen, op een succesvolle schoolcarrière, het aangaan van sociale bindingen, het verwerven en houden van werk enzovoort. Een recente stand van zaken en een overzicht van knelpunten en interventieprogramma's geven Bakker, Pannebakker en Snijders (1998).

Omgevingsfactoren beïnvloeden

De opvoedingscompetentie van ouders en de ontwikkelingskansen van kinderen kunnen onder druk komen te staan door factoren in de leefomgeving. Daarbij kan gedacht worden aan een verpauperde buurt, hoge criminaliteit en drugsoverlast in buurten.

Een van de functies van opvoedingsondersteuning is het bevorderen van een stimulerende fysieke en sociaal-pedagogische omgeving. In deze publicatie wordt het als een apart cluster van functies en activiteiten omschreven. Hierbij gaat het in de eerste plaats om de fysieke omgeving waarbij thema's aan de orde zijn als spelen en bewegingsmogelijkheden evenals fysieke en sociale veiligheid van de leefomgeving. In de tweede plaats gaat het om de sociaal-pedagogische en sociaal-emotionele omgeving. Aan de orde is dan de vraag of de leefomgeving van kinderen in dit opzicht voldoende uitdaagt en stimuleert en hun voldoende veiligheid biedt. Kortom, het gaat om een kind- en jongerenvriendelijk leefklimaat.

In de laatste plaats, maar niet minder belangrijk, gaat het erom factoren op macro-niveau te beïnvloeden. Dit zijn bijvoorbeeld: maatschappelijke participatie bevorderen, sociale verbanden versterken, maatregelen in het kader van armoedebestrijding nemen en zorgdragen voor een effectief en (aan)sluitend netwerk van voorzieningen.

Uit bovenstaande kunnen onder meer de volgende functies gedistilleerd worden:

- pedagogisering van de leefomgeving;
- bevorderen van maatschappelijke participatie;
- versterken van sociale verbanden;
- realiseren van afstemming en aansluiting tussen verschillende leefmilieus;
- samenwerking tussen lokale voorzieningen en de schakeling met instellingen op regionaal niveau.

Bij omgevingsfactoren gaat het om een breed beleids- en werkterrein. Het raakt onder meer aan ruimtelijke ordening en leefbaarheid, maar ook aan het sociaal-emotionele en sociaal-pedagogische klimaat binnen de buurt, de kinderopvang, de school en sportverenigingen. Het ontwikkelen van een kind- en jongerenvriendelijk leefklimaat is bij uitstek iets dat een brede en integrale aanpak vergt. In feite is hiervoor een integraal, sociaal en pedagogisch beleid nodig.

Gezinsondersteuning

De doelstelling van O & O is: bevorderen dat ouders en kinderen de opvoedings- en de ontwikkelingsopgaven waarvoor zij zich gesteld zien, adequaat kunnen oplossen. Indien dit het geval is, spreken we van competentie. Er is sprake van opvoedingscompetentie als een ouder over voldoende vaardigheden beschikt om de taken waarvoor zij/hij in de opvoeding wordt gesteld, te vervullen. Als deze taken te zwaar zijn of wanneer er zich te veel of te veel andere taken aandienen binnen eenzelfde periode, kan de balans verstoord raken. Opvoedingscompetentie wordt dus mede bepaald door taken en eisen die op heel andere gebieden liggen, zoals de opvoedingscondities binnen het gezin en de opvoedingscondities in de bredere leefomgeving.

Stress, als gevolg van problemen op andere levensgebieden, vormt een bedreiging voor het gezinsfunctioneren, inclusief de opvoedingscompetentie. Bij ouders en gezinnen waar meerdere problemen spelen, is een bredere benadering in de vorm van gezinsondersteuning dan ook vaak gewenst. Zie ook: Van Heel en Warmer (1997) en Slot en Spanjaard (1996). Voorbeelden hiervan zijn *Home-start* en *Families First*.

Bij gezinsondersteuning gaat het onder meer om:

- 1 Opvoeding en verzorging: een stabiele en stimulerende opvoedingsomgeving weten te creëren; zorgdragen voor gezondheid en verzorging van gezinsleden.
- 2 Financiën en huishouden: kunnen creëren en onderhouden van een woon- en leefsituatie, inclusief het huishouden.
- 3 Intieme relaties: om kunnen gaan met (nieuwe) intieme relaties en seksualiteit.
- 4 Externe relaties: onderhouden en opbouwen van sociale contacten (familie, vrienden, buurt) en het onderhouden van contacten met instanties (school, consultatiebureau, sociale dienst)
- 5 Loopbaan: kiezen voor en realiseren van een loopbaanperspectief dat recht doet aan de eigen ambities en mogelijkheden, de aspiraties van de partner en de financiële behoeften van het gezin.

Gezinsondersteuning omvat elementen van zowel opvoedingsondersteuning, ontwikkelingsstimulering en het beïnvloeden van de omgeving.

3. HET BALANSMODEL

Opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering zijn zo langzamerhand gangbare begrippen geworden. Bij de opvoeding van hun kinderen kunnen ouders baat hebben bij een steuntje in de rug. Dit idee is inmiddels breed geaccepteerd. Dat geldt ook voor het idee dat kinderen in achterstandssituaties baat hebben bij activiteiten die een impuls geven aan hun ontwikkeling. Voor het werkveld is het daarom een belangrijke vraag op welke manier ouders en kinderen het best ondersteund kunnen worden. Om deze vraag te kunnen beantwoorden is inzicht vereist in de processen en dynamieken die een rol spelen bij opvoeding en ontwikkeling. In de publicatie $O + O = O^2$ presenteren Bakker e.a. (1997) het balansmodel als een kader voor beleid en interventies om ouders en kinderen met opvoedings- en ontwikkelingsproblemen te ondersteunen. Het balansmodel is geënt op de inzichten en uitgangspunten van het transactionele ontwikkelingsmodel en het levensloopmodel.

Het transactionele ontwikkelingsmodel

Het transactionele ontwikkelingsmodel beschrijft de ontwikkeling van kinderen als een dynamisch proces tussen kind, ouder(s) en omgeving. Er is sprake van een voortdurende wisselwerking.

Er is vrij veel onderzoek gedaan naar kind-, ouder- en gezinsfactoren die van invloed zijn op opvoeding en ontwikkeling, bijvoorbeeld onderzoek naar de gevolgen van gezinsconflicten en echtscheiding voor kinderen. Er is daarentegen

veel minder bekend over de invloed die sociale en maatschappelijke factoren hebben op ontwikkeling en opvoeding. Uit verschillende onderzoeken komt naar voren dat de sociale context waarin mensen leven niet alleen van invloed is op de ontwikkeling en het gedrag van kinderen, maar ook op de manier waarop ouders opvoeden. Hierbij kan gedacht worden aan armoede, verpaupering, weinig sociale steun en het ontbreken van sociale cohesie in buurten. Voor de ontwikkeling van kinderen is de interactie tussen individuele en maatschappelijke (sociale) factoren van belang. Daarbij gaat het niet alleen om (sociale) gezinsfactoren maar ook om de andere socialisatiekaders van het kind, zoals de buurt, de school, de sport- of muziekvereniging, vrienden en vriendinnen (peer-group) en de bredere samenleving. Ook het pedagogische klimaat in een gezin en de opvoedingsstijl van ouders worden niet alleen beïnvloed door ouders en kinderen, maar ook door sociale en maatschappelijke factoren.

Kinderen, ouders en de omgeving kunnen eigenschappen hebben die de ontwikkeling van een kind gunstig of ongunstig beïnvloeden, ze kunnen zowel in negatieve als in positieve zin uitwerken.

Gunstige eigenschappen of omstandigheden worden in de literatuur aangeduid met beschermende of protectieve factoren; ongunstige eigenschappen of omstandigheden met risicofactoren. 'Risicofactoren zijn al die gebeurtenissen die kinderen kunnen overkomen of eigenschappen die kinderen kunnen hebben, waarvan bekend is dat er een statistische samenhang bestaat met een problematische ontwikkelingsuitkomst' (Hermanns 1992). Er zijn dus omstandigheden die een grotere kans geven op het ontstaan van gedrags- of ontwikkelingsproblemen. Beschermende factoren zijn factoren die een tegenwicht bieden aan risicofactoren.

De verbanden tussen risicofactoren enerzijds en ongunstige ontwikkelingsuitkomsten anderzijds zijn niet rechtlijnig. Niet alle kinderen die in ongunstige omstandigheden opgroeien, krijgen problemen. Risicofactoren kunnen tot op zekere hoogte gecompenseerd worden door beschermende factoren.

Verder blijkt uit onderzoek dat de kans op een problematische ontwikkeling gering is als het om één risicofactor gaat. Pas bij een cumulatie van meer ongunstige factoren, die samengaat met onvoldoende beschermende of ondersteunende factoren, wordt de kans op ontwikkelingsstoornissen, gedragsproblematiek of opvoedingsproblemen groter. Ontwikkeling en functioneren van kinderen wordt meer bedreigd naarmate er meer risicofactoren en ongunstige omstandigheden aanwezig zijn. Dit geldt ook voor de opvoeding en het functioneren van ouders.

Voor opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering is het van belang om in te zien dat beschermende factoren een tegenwicht kunnen bieden aan risicofactoren. Het werkterrein van O&O is dan ook primair gericht op het verminderen van risicofactoren en het versterken van beschermende factoren.

Het levensloopmodel

Het levensloopmodel gaat ervan uit dat de ontwikkeling van baby tot volwassene getypeerd kan worden als een proces van opeenvolgende taken of opgaven die volbracht moeten worden (Rixsen-Walraven 1989).

Ontwikkelingspsychologen zien het opbouwen van een veilige gehechtheidsrelatie met één of meer volwassenen als belangrijkste ontwikkelingsopgave voor het eerste levensjaar. Voor twee- en driejarigen gaat het om het ontwikkelen van autonomie in de relatie met de opvoeder; voor de basisschoolleeftijd om het competent omgaan met leeftijdgenoten en voor de adolescentie om de vorming van de eigen identiteit. Ontwikkelingsopgaven voor volwassenen zijn bijvoorbeeld de werk/dagbesteding en competent ouderschap.

Om een ontwikkelingsopgave goed te kunnen volbrengen, moet er een balans zijn tussen taken en vaardigheden. Als ontwikkelingstaken te zwaar zijn of wanneer zich te veel ontwikkelingstaken op één tijdstip aandienen, kan het evenwicht verstoord raken. Hetzelfde gebeurt als er sprake is van onvoldoende vaardigheden.

Veerkracht, een responsieve en ondersteunende omgeving en beschermende factoren kunnen de balans in gunstige zin beïnvloeden. Stressvolle gebeurtenissen en pathologie kunnen het evenwicht ongunstig beïnvloeden.

Als er zich problemen voordoen bij een ontwikkelingsopgave, en deze niet of onvoldoende worden opgelost, kan dit de ontwikkeling van kinderen in de weg staan en aanleiding geven tot opvoedings- en ontwikkelingsproblemen. Anderzijds zijn er ook mogelijkheden tot herstel of compensatie.

De manier waarop kinderen omgaan met hun taken of opgaven hangt onder meer af van de verwachtingen die zij hebben van zichzelf en van anderen. Onderzoek laat zien dat kinderen in de eerste levensjaren al vergaande conclusies trekken over zichzelf en de wereld om hen heen: zij ontwikkelen door de manier waarop er met hen wordt omgegaan een 'werkmodel' over zichzelf en anderen. Dit model hanteert het kind in iedere nieuwe situatie als eerste hypothese (Hermanns 1992). Een positief model kan een stimulans zijn voor de ontwikkeling, terwijl een negatief model een remmende invloed kan hebben. Het vormt de neerslag van ervaringen die kinderen in de interacties met hun omgeving opdoen. Daarbij speelt ondersteuning - de ervaring dat anderen oog hebben voor de signalen en behoeften van het kind en er sensitief op ingaan - een essentiële rol. Op basis van die ervaring groeit de verwachting dat men bij anderen kan aankloppen en greep heeft op de situatie. Kinderen die in een omgeving opgroeien waar responsief op hen gereageerd wordt, bouwen zelfvertrouwen op en leren te vertrouwen op anderen. Voor jonge kinderen zijn over het algemeen de ouders de belangrijkste ondersteuners. Later gaan vrienden en vriendinnen, leerkrachten en dergelijke een steeds belangrijkere rol spelen.

Ook voor ouders en andere opvoeders geldt dat een positief werkmodel een stimulan is voor competent opvoederschap. In het levensloopmodel worden vier factoren genoemd die van invloed zijn op de kwaliteit van de ondersteuning die de ouder aan het kind biedt. Het gaat daarbij in de eerste plaats om de interne werkmodellen die ouders zelf hebben. Daarnaast zijn van belang: de sociale ondersteuning van een partner of vanuit het sociale netwerk waar een ouder over kan beschikken; spanningen waaraan een ouder bloot staat (belasting door drukke werkzaamheden, slechte financiële situatie en dergelijke) en kenmerken van een kind. Zo kunnen veranderingen in de belasting van de opvoeder diens sensitiviteit veranderen en daardoor de ontwikkeling van het kind beïnvloeden (Riksen-Walraven 1989).

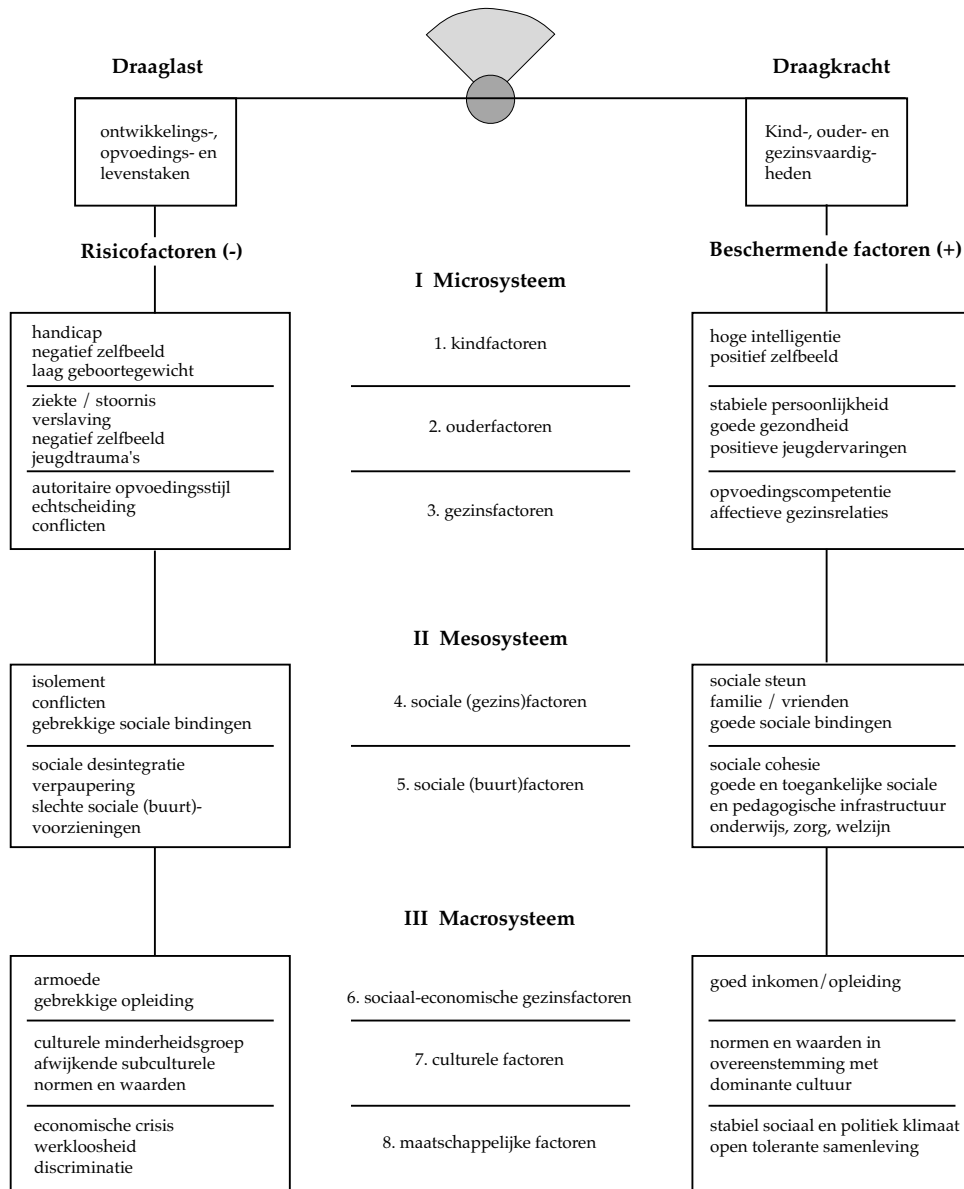
Als ouders veel ontwikkelingsopgaven of problemen tegelijkertijd hebben, kan dit hun opvoedingstaak onder druk zetten. Daarom brengen verschillende auteurs (Hermanns 1992, Hermanns e.a. 1997, Terpstra en van Dijke 1997) naar voren dat opvoedings- en ontwikkelingsproblemen vaak te beperkt benaderd worden: een ouder is niet alleen opvoeder maar heeft ook andere ontwikkelingsopgaven en taken. Zo hebben ouders bijvoorbeeld naast de opvoeding en verzorging van hun kind(eren) de taak om een relatie op te bouwen/in stand te houden met de andere ouder; om zorg te dragen voor een inkomen; om het huishouden draaiende te houden; om een sociaal netwerk in stand te houden en dergelijke. Ook voor ouders geldt dat de omstandigheden waarbinnen zij hun opvoedingstaak moeten volbrengen, ondersteunend kunnen zijn maar ook belemmerend kunnen werken.

Een belangrijk uitgangspunt voor opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering is daarom dat de kwaliteit van de opvoeding niet alleen afhangt van de opvoedingscompetentie van ouders, maar ook van de omgeving (en gezins-situaties) waarin ouders hun kind moeten opvoeden. Opvoedingsproblemen staan zelden op zichzelf. Als er in een gezin spanning en stress is door werkloosheid, ziekte, relatieproblemen, schulden of sociaal isolement kan de opvoeding onder druk komen te staan. De opvoeding van kinderen kan dan te veel worden, ook voor ouders die over voldoende opvoedingsvaardigheden beschikken.

Het balansmodel

Het transactionele ontwikkelingsmodel en het levensloopmodel laten zien dat ontwikkeling en opvoeding transactionele processen zijn waarop vele factoren van invloed zijn. De begrippen 'draaglast' en 'draagkracht' zijn van belang om de wisselwerking tussen beschermende en risicofactoren, tussen ontwikkelingsopgaven en competentie, tussen de individuele ontwikkeling en de sociale omgeving en

tussen de verschillende socialisatiemilieus (onder meer het gezin, de school en de buurt) in kaart te brengen.

Figuur 2: Het balansmodel
NIZW / programma *Opvoedingsondersteuning en Ontwikkelingsstimulering*

Diekstra, Spierings en Vlaanderen (1995) vergelijken de ontwikkeling van kinderen en jongeren dan ook met een 'job' die geklaard moet worden. Deze klus kan stress met zich meebrengen. De mate van (werk)stress is niet alleen afhankelijk van de taken of opgaven die kinderen moeten volbrengen, het gaat ook om de omstandigheden waarin kinderen hun klus moeten klaren. De omstandigheden kunnen van dien aard zijn dat ze kinderen eerder tegenwerken bij het volbrengen van hun taak dan dat ze hen ondersteunen.

Als kinderen veel ontwikkelingsopgaven of problemen tegelijkertijd hebben, kan dit hun ontwikkeling onder druk zetten. Een kind kan bijvoorbeeld op school slecht functioneren omdat het alle energie nodig heeft om ernstige spanningen in het gezin te verwerken. Het feit dat het niet goed gaat op school heeft dan niets te maken met de mogelijkheden van het kind om te leren.

Volgens Diekstra e.a. zijn emotionele, gedrags- en leerproblemen bij kinderen, jongeren en adolescenten daarom ook vaak een signaal van ontwikkelingsstress. 'Dat wil zeggen, het bestaan van meerdere taken of problemen die, gegeven de beschikbare ondersteuning, middelen, zelfbeeld, vaardigheden en/of sociale context, niet of zeer moeilijk gelijktijdig te volbrengen of op te lossen zijn' (1995:13).

Voor de kwaliteit van opvoeding en ontwikkeling is het evenwicht tussen draagkracht en draaglast van essentieel belang.

Draaglast is het geheel van taken dat ouders te vervullen hebben. Deze taken gaan verder dan de opvoeding in strikte zin. Ouders (en kinderen) hebben op meer terreinen levenstaken te verrichten, zoals voorzien in primaire levensbehoeften en materiële bestaansvoorwaarden en huishoudelijke en maatschappelijke taken. Daarbij kunnen bepaalde risicofactoren of gebeurtenissen extra stress geven en daarmee de taken verzwaren en de draaglast vergroten. Dat zijn bijvoorbeeld aangeboren problemen van het kind of problematische sociale en achtergrondfactoren als sociaal isolement, armoede en werkloosheid. Ook bepaalde (traumatische) gebeurtenissen als overlijden of scheiding van partner, ouder of kind kunnen de draaglast sterk vergroten. In feite bestaat de draaglast uit het totaal van (ontwikkelings- en levens)taken en stressoren (bedreigende factoren) waarmee kind en ouders worden geconfronteerd.

Draagkracht is het geheel van competenties en beschermende factoren dat ouders en kinderen in staat stelt deze taken en bedreigende factoren het hoofd te bieden.

Het balansmodel laat zien dat problemen niet altijd op te lossen zijn op het micro-niveau van kinderen, ouders of gezin. Ook zijn het niet altijd de ouders die in gebreke blijven; zowel bij het kind als bij de (sociale en maatschappelijke) omgeving kunnen belangrijke oorzaken liggen voor de problemen. Dit geldt ook voor mogelijke oplossingen. Daarbij gaat het erom beschermende factoren te mobi-

seren en risicofactoren te verminderen.

Vanuit O&O kan bijgedragen worden aan het versterken van vaardigheden van ouders en kinderen en het optimaliseren van condities en randvoorwaarden. Het model biedt hiermee aanknopingspunten voor de ontwikkeling van beleid en aanbod met betrekking tot O&O.

4. TRENDS

Eerder werd al aangegeven dat opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering een relatief jong werkterrein is. Tot voor kort lag het accent sterk op het microniveau van ouder(s), kind en gezin. Opvoeding en opvoedingsondersteuning werden smal ingevuld: het ging om de directe ouder-kindinteractie en om de opvoedingscompetentie en -vaardigheden van ouders. Het werkterrein is echter sterk in ontwikkeling. Vanuit praktijk en onderzoek kristalliseren de lijnen waarlangs O&O zich ontwikkelt steeds verder uit. We zullen deze lijnen in dit hoofdstuk kort uitwerken.

Opvoedingsondersteuning: van een smalle naar een brede invulling

Opvoedingsondersteuning richt zich primair op het pedagogisch klimaat: 'ouders ondersteunen bij het opvoeden'. De kwaliteit van de ouder-kindrelatie en het pedagogisch klimaat in een gezin zijn echter niet alleen afhankelijk van de opvoedingsvaardigheden van ouders. Sterker nog, de meest competente ouder 'redt het soms niet' omdat er te veel spanningen of stressvolle omstandigheden zijn op andere levensgebieden. Als een gezin bijvoorbeeld 'tot over de oren in de schulden zit' kan schuldsanering een belangrijke bijdrage leveren aan stressreductie en aan een meer ontspannen sfeer in een gezin.

Er komt meer aandacht voor de ontwikkelings- en levenstaken van ouders op andere terreinen dan de opvoeding. Dit geldt ook voor de randvoorwaarden - je zou kunnen zeggen de arbeidsvoorwaarden of arbeidsomstandigheden - waaronder

ouders hun kinderen opvoeden (Terpstra en Van Dijke 1997).

Uit onderzoek blijkt dat sociale ondersteuning een belangrijke randvoorwaarde is. Gebrek aan sociale steun heeft een negatief effect op opvoedingsgedrag. Omgekeerd blijkt het ontvangen van sociale steun - vooral in de sfeer van hulp bij de zorg voor en opvoeding van kinderen - een belangrijke bufferfunctie te vervullen.

De draagkracht van sociale steunstructuren, bestaande uit familie, burens en vrienden, is de afgelopen decennia verminderd. Dit lijkt consequenties te hebben voor gezinnen met kinderen. Er zijn signalen dat grote groepen ouders niet de steun ontvangen waar ze behoefte aan hebben. (Klaver en Leseman 1996; Terpstra en Van Dijke 1997). Vaak gaat dit gepaard met gevoelens van eenzaamheid, onzekerheid of incompetentie. Een belangrijke lijn voor de nabije toekomst is daarom het uitwerken van methodieken die de opvoedingscontext beïnvloeden en/of zich richten op gezinsgerichte ondersteuning. Gezinsgerichte ondersteuning neemt het totale gezinsklimaat in aanmerking en is daarmee breder dan opvoedingsondersteuning. Daarbij valt te denken aan lichte vormen van gezinsgerichte ondersteuning om te voorkomen dat lichte problemen of (tijdelijke) spanning en stress uitgroeien tot structurele problematiek, en intensieve vormen van gezinsondersteuning om bijvoorbeeld te voorkomen dat kinderen uit huis geplaatst worden. Vanuit dit perspectief zal ook nagegaan moeten worden of vormen van (meer permanente) 'hand-in-hand'-begeleiding van gezinnen vanuit preventief oogpunt zinvol en haalbaar is.

Ontwikkelingsstimulering: van een smalle naar een brede invulling

Bij ontwikkelingsstimulering ligt het accent op kinderen die risico's lopen op achterstanden in hun (cognitieve) ontwikkeling of, met andere woorden, kinderen die in minder gunstige omstandigheden opgroeien.

Ontwikkelingsstimuleringsprogramma's worden dan ook veelal gericht ingezet in specifieke buurten, scholen en kindercentra, en vormen veelal een onderdeel van het achterstandsbeleid.

In eerste instantie was er sprake van zogenaamde 'home-based'- en 'centre-based'-programma's. Het betrof respectievelijk activiteiten die thuis plaatsvonden en activiteiten die in instellingen, zoals kindercentra en scholen, plaatsvonden.

Dit aanvankelijke onderscheid tussen programma's die zich op ouders of de thuis-situatie richten en programma's die vanuit instellingen vorm krijgen, vervaagt steeds meer. Instellingen betrekken steeds vaker ouders bij ontwikkelingsstimulering. Tegelijkertijd maken scholen en peuterspeelzalen steeds vaker gebruik

van programma's die zich in eerste instantie op de thuissituatie richten, zoals *Opstap*. Kortom, bij de aanpak van ontwikkelingsachterstanden wordt in toenemende mate integraal gewerkt, waarbij de diverse socialisatiemilieus waarin kinderen zich bevinden een plek krijgen.

De aandacht voor de sociale (en morele) ontwikkeling van jeugdigen neemt toe. Zo stelt de Raad voor het Jeugdbeleid (1995) bijvoorbeeld dat in deze complexe samenleving de kinderopvang een belangrijke functie kan vervullen in de groei van kinderen naar maatschappelijke zelfstandigheid. Groepsopvang kan bijdragen aan de ontwikkeling van sociale vaardigheden.

In het kader van de sociale (en morele) ontwikkeling zijn voor de basisschoolleeftijd anti-pestcampagnes ontwikkeld. Verder is er belangstelling voor sociale vaardigheidstrainingen. Voor kinderen in het voortgezet onderwijs neemt de peer-group een centrale plaats in. Ook hiernaar zal in de toekomst meer aandacht uitgaan.

Naast de traditionele benadering - waarin met name cognitieve en taalvaardigheden centraal staan - is er nu ook een ander type programma's in ontwikkeling. Deze programma's richten zich primair op de voorwaarden die noodzakelijk zijn om te kunnen 'leren' en de omgeving te exploreren. Hierbij gaat het met name om de dimensies gezinsondersteuning en het beïnvloeden van de leefomgeving.

Verbreding van de leeftijdsgroep

De afgelopen jaren heeft bij opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering met name de voorschoolse leeftijd centraal gestaan. Prioriteit lag bij kinderen van 0 tot 6 jaar; enerzijds omdat uit onderzoek naar voren kwam dat de eerste levensjaren van kinderen van groot belang zijn voor hun ontwikkeling in latere levensfasen, anderzijds omdat preventieprogramma's op latere leeftijd veelal teleurstellende resultaten hadden. Hoewel de eerste levensjaren van groot belang zijn voor de ontwikkeling van kinderen, is het duidelijk dat ouders met kinderen in de basisschoolleeftijd en ouders met pubers en adolescenten ook opvoedingsvragen kunnen hebben.

De laatste tijd neemt de vraag toe naar ontwikkelingsstimulering en opvoedingsondersteuning voor (ouders met) kinderen in de leeftijdscategorie van 6 tot 12 jaar en van 12 tot 18 jaar. Het gaat daarbij vooral om drugs-, alcohol- en criminaliteitspreventie, en om preventie van overlast en verveling, depressiviteit, onderwijsuitval en werkloosheid.

Vermaatschappelijking van de opvoeding

De arbeidsparticipatie van vrouwen heeft een fundamentele verandering met zich meegebracht in het gezinsfunctioneren en in de verzorging en opvoeding van kinderen. Kinderen worden niet meer uitsluitend door hun ouders verzorgd en opgevoed, maar verblijven een deel van de dag buiten het gezin. Naast gezin en school zijn kinderen bij gastouders en oppassen, gaan ze naar de kinderopvang, peuterspeelzalen, en naar de buitenschoolse opvang.

Ouders delen steeds vaker de opvoeding en verzorging van hun kinderen met professionele opvoeders, die werken bij maatschappelijke voorzieningen. Deze ontwikkeling is aan te duiden als vermaatschappelijking van de opvoeding, en vraagt om een andere houding ten aanzien van de betrokkenheid bij kinderen. Ouders doen een appèl op de samenleving om partner te zijn in de opvoeding en verzorging van hun kinderen. Tegelijkertijd wint de opvatting terrein dat ook de maatschappij verantwoordelijkheid draagt voor de opvoeding van jeugdigen. Enkele decennia terug was de samenleving hierin nog bijzonder terughoudend. In feite was men van mening dat de samenleving alleen een taak had in de bescherming van kinderen, kortom: als het mis ging. Als het zover kwam, werden ouders over het algemeen uit de ouderlijke macht gezet en nam de staat de verantwoordelijkheid voor de opvoeding en verzorging van kinderen van de ouders over. Deze opvatting is al lang verlaten. De overheid heeft zich ten doel gesteld de kansen van jeugdigen te vergroten en uitval te voorkomen. Dit komt onder meer tot uitdrukking in het algemeen jeugdbeleid, het preventief jeugdbeleid, het educatief beleid en het onderwijsachterstandsbeleid. Allemaal instrumenten om de maatschappelijke verantwoordelijkheid voor jeugdigen te concretiseren. Ook in dit opzicht is er sprake van vermaatschappelijking van de opvoeding.

De buurt (of wijk) als integratiekader

De buurt als sociaal kader lijkt bezig aan een 'comeback'. In recente nota's van rijks- en lokale overheden wordt de buurt opgevoerd als instrument voor de oplossing van sociale problemen. Allerlei sociale vernieuwingsexperimenten in het kader van het grote stedenbeleid, het veiligheidsbeleid, het preventief jeugdbeleid en het lokaal onderwijs- en sociaal beleid hanteren de buurt of wijk als aangrijpingspunt.

Sociale en pedagogische problemen zijn vaak sterk met elkaar verweven, en zijn gerelateerd aan sociaal-maatschappelijke vraagstukken. Dit komt het scherpst naar voren in de zogenaamde achterstandswijken. Opvoedings- en ontwikkelingspro-

blemen hangen samen met thema's als maatschappelijke participatie en isolement, desintegratie van buurten en verpaupering, overlast, onveiligheid en geweld, een ongunstig pedagogisch klimaat, armoede en werkloosheid, discriminatie en uitsluitingsprocessen. Vanuit het uitgangspunt dat er een sterke samenhang bestaat tussen individuele, sociale en omgevingsfactoren wordt een meer integrale benadering van sociale en pedagogische problemen nagestreefd. Kernelementen daarin zijn begrippen als buurtontwikkeling, sociale cohesie, veiligheid, ruimte voor kinderen om te spelen en een goede en toegankelijke sociale en pedagogische infrastructuur.

De buurt als integratiekader waarin gezinnen, ouders en kinderen in hun leefomgeving centraal staan, kan een geschikt aangrijpingspunt vormen om een meer samenhangend en integraal aanbod van (basis)voorzieningen tot stand te brengen. Daarbij dienen fundamentele koppelingen tot stand gebracht te worden tussen:

- formele en informele sociale arrangementen en netwerken;
- het algemene basisaanbod en aanvullende preventieve activiteiten op buurt- of wijkniveau;
- het algemene en preventieve aanbod enerzijds en het curatief en 'bovenwijks' gestuurd sociaal en pedagogisch beleid anderzijds.

Vanuit opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering zal er daarom meer aandacht komen voor een buurtgerichte aanpak.

Vraaggerichte en activerende benaderingen

Hoewel al langere tijd erkend wordt dat compenserende benaderingen minder effectief zijn en er een breed draagvlak bestaat voor vraaggerichte en activerende benaderingen, heeft dit punt nog steeds aandacht. Het gaat er hierbij enerzijds om dat ouders en kinderen in de gelegenheid worden gesteld om hun eigen probleemdefinitie en oplossingsrichtingen te formuleren; anderzijds om het activeren van de betrokkenheid van ouders en kinderen bij hun directe leefomgeving. Het accent ligt daarbij op het versterken van de aanwezige mogelijkheden van mensen (empowerment). Met andere woorden: niet de problemen staan centraal maar de krachtige kanten en de mogelijkheden.

In de praktijk blijkt het niet eenvoudig te zijn vraaggerichte en activerende benaderingen vorm en inhoud te geven en breed te implementeren. Soms is er een spanningsveld aanwezig tussen de probleemdefinitie van beroepskrachten en die van ouders en kinderen zelf. Bovendien heeft het werkveld een sterke traditie in 'het werken met problemen' en heeft men 'het werken met de sterke kanten en de mogelijkheden van mensen' veelal minder in de vingers.

Het is een belangrijke lijn voor de toekomst om motiverende benaderingen en werkwijzen te ontwikkelen, met speciale aandacht voor gezinnen die doorgaans met de repressieve kanten van voorzieningen te maken hebben (gehad).

Versterking van de basisvoorzieningen

Ouders kunnen met hun twijfels, vragen en zorgen over hun kinderen, behalve in hun eigen sociale netwerk, terecht bij hun huisarts, het consultatiebureau, leidsters in de kinderopvang of bij leerkrachten. Als deze professionals geen pasklare antwoorden of oplossingen hebben, moeten ouders in zekere zin maar afwachten totdat het echt mis gaat. Immers, ouders kunnen pas bij instellingen in de tweede lijn - zoals de RIAGG's - terecht als er sprake is van serieuze problemen. Er bestaat betrekkelijk weinig aanbod dat erop gericht is te voorkomen dat twijfels, zorgen of lichte problemen uitgroeien tot serieuze en ernstige problemen. Kortom, er is sprake van 'een gat' tussen de eerste en de tweede lijn. Het aanbod in de tweede lijn is vaak te zwaar en in de eerste lijn te licht. Ouders zijn bijvoorbeeld al geholpen met een paar gesprekken op een pedagogisch spreekuur. Om dit gat op te vullen, verschijnen op veel plaatsen opvoedingsbureaus en opvoedingssteunpunten.

Doelgroepbereik vergroten

Instellingen blijken te weinig in contact te kunnen komen met multiprobleemgezinnen en de 'moeilijk bereikbare doelgroepen'. Het verdient de voorkeur om deze categorie ouders aan te duiden als de 'nog niet bereikte doelgroep'. Zo moeten ook de instellingen de hand in eigen boezem steken en nagaan welke barrières er binnen de eigen instelling bestaan voor deze doelgroepen. Door niet alleen de doelgroep maar ook de instellingen als moeilijk bereikbaar te bestempelen, kunnen er nieuwe perspectieven in beeld komen (Van der Zwaard en Pannebakker 1997). Instellingen en beroepskrachten moeten nagaan welke drempels deze categorie ouders ervaren, hoe zij tegen de instellingen aankijken en op welke manier er op hun leefwereld aangesloten kan worden. Men kan nagaan welke vragen en behoeften er spelen bij deze categorie ouders en kinderen ten aanzien van opvoedings- en gezinsondersteuning, om het aanbod hier goed op af te kunnen stemmen. Inzet is de 'cultuurkloof' te dichten tussen instellingen en doelgroep.

Bij specifieke groepen ouders bestaat grote reserve of weerstand tegen professionele hulp en dienstverlening. Deze groepen zouden beter bereikt kunnen worden door

op hun directe leefsituatie (de buurt) aan te sluiten en daarbij met name personen uit de eigen omgeving of groep als dienstverleners of intermediairs in te zetten. Op die manier snijdt het mes van de sociale activering aan beide kanten.

Versterking informele zorg: paraprofessionals en vrijwilligers

Het professionele circuit van zorg en hulpverlening is niet altijd het meest aangegeven hulpsysteem om op problematieken in te spelen. Soms hebben mensen behoefte aan informatie-uitwisseling, herkenning, emotionele ondersteuning of een luisterend oor. Er komt steeds meer erkenning dat deze vormen van ondersteuning buitengewoon succesvol kunnen zijn. Dit blijkt uit de resultaten van verschillende 'voor-en-door-methoden' als *Activerend huisbezoek*, *Maatjesprojecten*, *Moeders informeren moeders* en *Home-Start*. Vrijwilligers en/of paraprofessionals kunnen hier een brugfunctie vervullen.

De ondersteuning van paraprofessionals en vrijwilligers heeft andere karakteristieken dan die van professionals. Naarmate een steun- of hulpgever dichter bij de doelgroep staat en de cultuurverschillen kleiner zijn, kan de ingang in gezinnen makkelijker en de steun effectiever zijn.

Sociaal isolement en gebrek aan ondersteuning vormen een belangrijk maatschappelijk probleem. Daarom moet er geïnvesteerd worden in deze vormen van ondersteuning. Sommige problematieken gaan de competentie van het informele circuit te boven. In de praktijk blijkt dat daar waar hulpverlening geëigend is, een combinatie van formele en informele ondersteuning zinvol is. Beide hulpsystemen hebben hun grenzen en worden geconfronteerd met vragen die niet beantwoord kunnen worden. Een gecombineerd pakket biedt goede aanknopingspunten. Het formele circuit kan een belangrijke rol spelen in het initiëren en managen van 'nieuwe' vormen van sociale of informele ondersteuning.

Naar een integraal, intersectoraal en programmatisch aanbod

Er is een lange traditie van verkokering in de zorg- en welzijnssector. Dit heeft ertoe geleid dat er voor elk probleemgebied een andere instelling is met eigen verantwoordelijkheden, opdrachten, beleidskaders en financieringssystematiek. In het landelijk beleid zetten verschillende ministeries voortdurend nieuwe beleidstrajecten uit, die elkaar in snel tempo opvolgen, zoals: *het landelijk project Opvoedingsondersteuning*, *Sociale Vernieuwing*, *Jeugd en Veiligheid* en *Justitie in de buurt*. Lokale bestuurders staan voor de opgave hun decentrale beleid hierop af te

stemmen en verder vorm te geven. Veelal gebeurt dit via een projectmatige aanpak, waardoor langzamerhand een carrousel van projecten is ontstaan. Hierin verschijnen voortdurend nieuwe projecten en worden andere stilzwijgend afgevoerd, of krijgen een ander jasje dat past bij de nieuwste beleidsontwikkelingen.

Van instellingen die zich met zorg, welzijn, educatie en O&O bezighouden, wordt in toenemende mate verwacht dat zij over hun eigen instellingsgrenzen heen kijken. Het gaat om een *gezamenlijk* aanbod, dat aansluit op de op lokaal niveau gesignaleerde problematiek en op de vragen en behoeften van de doelgroep. Door krachten te bundelen is versnippering tegen te gaan. Hierbij is ook de aansluiting en 'schakeling' tussen basisvoorzieningen en tweedelijnsvoorzieningen (bijvoorbeeld de jeugdzorg) een belangrijk aandachtspunt (ketenbenadering).

Voor groepen ouders en kinderen met (dreigende) meervoudige problemen zijn specifiekere interventies noodzakelijk bovenop het basispakket. Naar analogie van de zorgprogramma's in de geïndiceerde jeugdzorg zouden lokale overheden afspraken kunnen maken over preventieve of vrij toegankelijke programma's met een modulaire opzet, waarbij meerdere voorzieningencircuits een aandeel (modulen) kunnen leveren. Het is daarbij ook voorstelbaar (en effectief) dat bijvoorbeeld tweedelijnsinstellingen hiervoor op onderdelen aanbiedingen doen (bijvoorbeeld een 'lichtere' variant van *Families First of de Hanen Oudercursus*). Vervolgens zouden ook specifieke programma's met een combinatie van vrij toegankelijk (lokaal-preventief) aanbod en een geïndiceerd (provinciaal-curatief) aanbod ontwikkeld kunnen worden ten behoeve van specifieke groepen.

Conclusie

De uitgangspunten van de gepresenteerde modellen, het belang van sociale integratie en maatschappelijke participatie, brengt met zich mee dat O&O zich moet verbreden naar preventiethema's in de sfeer van sociaal en pedagogisch beleid. Het betreft hier de derde en vierde dimensie van O&O: het beïnvloeden van omgevingsfactoren (te denken valt aan veiligheid/criminaliteit, speelmogelijkheden, sociale steunnetwerken, onderwijs, werkgelegenheid en dergelijke) en het uitbreiden van mogelijkheden voor gezinsondersteuning.

5. Speerpunten

In de voorgaande hoofdstukken werd duidelijk dat O&O een bredere invulling behoeft. In dit kader zijn enerzijds gezinsondersteuning en beïnvloeding van omgevingsfactoren genoemd, anderzijds een verbreding van de doelgroep naar jeugdigen van 12 tot 18 jaar en hun ouders. Ook raakt O&O steeds meer verknoopt met andere terreinen van sociale en pedagogische preventie zoals preventie van jeugd-criminaliteit en preventie van maatschappelijke uitval. Deze verbreding brengt nieuwe aandachtspunten met zich mee.

Voor het programma *Opvoedingsondersteuning en Ontwikkelingsstimulering* van het NIZW is dit reden tot aanscherping van de programmalijn. In dit kader zijn zes speerpunten gekozen, die we hier zullen toelichten.

Speerpunt 1: O&O inhoudelijk verbreden

Het balansmodel laat zien dat kind-, ouder-, gezins- en omgevingsfactoren sterk met elkaar samenhangen. Opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering zijn tot nu toe smal ingevuld en hebben nog onvoldoende invulling gekregen op mesoniveau: waar sociale en pedagogische factoren in de directe leefomgeving van ouders en kinderen een rol spelen. Een belangrijke lijn voor de nabije toekomst is daarom het uitwerken van methodieken die factoren in de leefomgeving beïnvloeden en van methodieken voor gezinsgerichte ondersteuning (de derde en vierde dimensie van O&O).

Beïnvloeden van factoren in de omgeving

De laatste jaren is veel aandacht uitgegaan naar het bevorderen van maatschappelijke integratie en participatie van achterstandsgroepen. Het ging hierbij met name om toeleiding naar onderwijs en werk. Het wordt steeds duidelijker dat er daarnaast aandacht nodig is voor de sociale omgeving waarin mensen leven: de buurt, de school, de vereniging, de kerk of moskee en het netwerk van vrienden, familie en burens. Dit zijn tenslotte de samenlevingskaders in de directe leefomgeving van gezinnen die vorm en inhoud geven aan hun sociale participatie. In dit verband wordt wel de term 'sociale cohesie' gebruikt. Deze term verwijst naar de sociale infrastructuur en de mate waarin sociale bindingen tussen mensen en groepen daarbinnen bestaan.

Het professionele circuit kan het 'management' van de sociale infrastructuur op wijk- of buurtniveau op zich nemen. Daarbij zal ook de binding aan sociale instituties zoals school, kinderopvang, jeugdgezondheidszorg, sport en vrijetijdsvoorzieningen aan de orde zijn. Vanuit het oogpunt van preventie is het versterken van sociale steunstructuren en het verbeteren van de toegankelijkheid van sociale voorzieningen van groot belang. Dit type interventies kan een buffer vormen voor problemen van gezinnen die samenhangen met sociale en maatschappelijke factoren. Daarnaast is het van belang dat de leefbaarheid van wijken en buurten, vanuit het perspectief van ouders en kinderen, gethematiseerd wordt. Daarbij gaat het onder meer om speelmogelijkheden, sociale en fysieke veiligheid, aanwezigheid van drugs en criminaliteit en dergelijke.

Gezinsondersteuning

Uit onderzoek blijkt (Hermanns 1996) dat sociale en praktische steun bescherming biedt tegen cumulatie van problemen en stress die veroorzaakt worden door sociale en maatschappelijke factoren. Het verminderen en leren omgaan met stress is een belangrijke voorwaarde om te kunnen werken aan sociale- en opvoedingsvaardigheden. Effectieve preventieve programma's werken met een combinatie van sociale steun en het versterken van competenties van gezinsleden. Daarom zal meer aandacht uitgaan naar vormen van gezinsgerichte ondersteuning, die ook praktische elementen bevatten, zoals schuldsanering. Dit kan variëren van lichte vormen van ondersteuning - om te voorkomen dat lichte problemen of tijdelijke spanning en stress uitgroeien tot structurele problemen - tot zware vormen van gezinsondersteuning en intensieve coaching.

Speerpunt 2: aanbod afstemmen op vraag

Het is natuurlijk een open deur dat vraag en aanbod goed op elkaar afgestemd moeten worden. Hierbij doet zich op het terrein van O&O echter een aantal knelpunten voor.

Een eerste knelpunt is dat de beschikbare kennis en expertise vooral de aanbodbkant betreft, en te weinig de vraagkant. Er is inmiddels een breed scala aan methodieken ontwikkeld. Dit betreft zowel algemene methodieken als aanbod voor specifieke problematieken en doelgroepen. Er is dan ook een groot aantal goed uitgewerkte producten beschikbaar. Een probleem hierbij is echter dat deze methodieken en producten (te veel) los van elkaar ontwikkeld zijn en er weinig bekend is hoe ze zich ten opzichte van elkaar verhouden. Voor de toekomst zijn belangrijk vragen hoe projecten en methodieken zodanig ingezet kunnen worden dat ze elkaar versterken en hoe interventies op micro- en mesoniveau op elkaar inwerken.

Een tweede knelpunt is dat het aanbod van instellingen en voorzieningen vaker is samengesteld op basis van 'spraakmakende' en aansprekende projecten dan op basis van een situatie-, wijk- of doelgroepenanalyse. Dit wordt nog versterkt doordat het aanbod van de afzonderlijke instellingen primair bepaald wordt door hun missie, kerntaken en doelgroep. Ook dit is een factor waardoor samenhang in het aanbod ontbreekt.

Een derde knelpunt is dat bij bestuur, politiek, beleid en management van instellingen veelal het kader ontbreekt om wijk- of probleemanalyses te kunnen maken en/of om dergelijke analyses te vertalen naar een samenhangend integraal en programmatisch aanbod. Hierdoor krijgen opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering in de praktijk al snel een ad-hoc karakter.

Het programma O&O ontwikkelt in dit verband bruikbare kaders voor werkveld en gemeentelijke overheden.

Daarnaast zal aandacht uitgaan naar methodieken die het niveau van een enkele interventie, project, methode of activiteit van een specifieke voorziening of professional overstijgen; en naar methodieken die de eerste en tweede dimensie van O&O (microniveau) verbinden met de derde en vierde dimensie van O&O (mesoniveau). Kortom, van (losse) projecten naar (samenhangende) programma's.

Zoals gezegd is de vraagkant nog niet sterk ontwikkeld. Er bestaan al wel instrumenten om de vraag in beeld te brengen, zoals ouderpanels, jeugdmonitoren en buurtpanels. In programma's als *Heel de Buurt*, *Communities That Care* en het *'Lieshoutmodel'* wordt de methodiek van 'buurtgesprekken' verder ontwikkeld. Ook de *Buurtnetwerken Jeugdhulpverlening* kunnen een rol spelen bij het maken van een wijk-, situatie- of probleemanalyse. De komende tijd zal er meer aandacht uitgaan naar dergelijke instrumenten en methodieken zodat er meer kennis en

expertise ontstaat rondom (het in beeld brengen van) de vraagkant. Ook zal er aandacht uit gaan naar de manier waarop een situatie- of probleemanalyse ‘vertaald’ kan worden in een samenhangend aanbod op de vier dimensies van O&O.

Speerpunt 3: bereik vergroten

Bij het opbouwen van expertise en kennis ten aanzien van de vraagkant gaat het onder meer om de behoeften van opvoeders, signalering en monitoring. Er is de laatste jaren veel aandacht uitgegaan naar de vraag hoe problemen in de ontwikkeling van kinderen en problemen in de thuissituatie van kinderen zo vroeg mogelijk onderkend kunnen worden. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de volgende ontwikkelingen:

- de *Buurtnetwerken Jeugdhulpverlening* zijn breed geïmplementeerd in Nederland;
- peuterspeelzalen in achterstandswijken werken met een observatie-instrument als *KOST*;
- de kinderopvang, de school en het consultatiebureau zijn ‘vindplaatsen’;
- er is geïnvesteerd in de toegankelijkheid en bekendheid van de meldpunten kindermishandeling;
- de gemeente Rotterdam heeft een ‘Jeugdmonitor’ ontwikkeld die alle jeugdigen in de stad van 0 tot 18 jaar moet volgen. Daarbij bestaat de wens om de bestanden van instellingen te koppelen zodat ‘probleemkinderen en hun ouders’ beter gevolgd kunnen worden.

Met de toenemende aandacht voor preventie, signalering en monitoring zijn (en komen) er steeds meer gezinnen in beeld waarbij sprake is van risicofactoren, verontrustende incidenten of problemen.

In de praktijk blijkt het vaak moeilijk te zijn om een ingang te vinden om met deze ouders in gesprek te komen. Niet zelden hebben gezinnen, waarbij sprake is van meervoudige problematiek, ervaringen met de sanctionerende kant van instellingen en niet met de ondersteunende. Een beroepskracht moet dan van goede huize komen om het vertrouwen van een gezin te winnen. Soms spreekt een beroepskracht letterlijk of figuurlijk een andere taal. In de alledaagse praktijk blijkt het vroegtijdig signaleren bij wie het mis gaat niet zozeer het probleem. De grote bottleneck ligt bij het in contact komen met gezinnen over de problematiek, het sluiten van coalities met ouders, hun bondgenoot te worden. Een opdracht voor O&O is dan ook om het traject dat volgt op monitoring en signalering methodisch uit te werken.

Een belangrijk aandachtspunt bij de uitwerking van bovengenoemd traject is het bereik van specifieke groepen gezinnen, die voor de instellingen moeilijk bereikbaar zijn. Deze groep bestaat uit allochtonen, en autochtonen die vrijwel geen gebruik maken van de aanwezige voorzieningen. Vanuit het oogpunt van preventie is het van groot belang dat de categorie ouders en kinderen waarbij sprake is van risicofactoren of feitelijke problematiek, niet buiten de boot valt. Belangrijke vragen zijn in dit verband onder meer: welke hulp- en ondersteuning hebben deze ouders (en kinderen) nodig en welke strategieën zijn effectief om te bereiken dat deze gezinnen zich daadwerkelijk ondersteund voelen?

Vanuit het programma *Opvoedingsondersteuning en Ontwikkelingsstimulering* zal hier de komende tijd uitdrukkelijk aandacht aan worden besteed. Daarbij zullen in eerste instantie succesvolle projecten, aanpakken, werkwijzen en methodieken in Nederland gevolgd en beschreven worden.

Speerpunt 4: aanbod differentiëren

Op het terrein van opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering is sprake van intensivering van het aanbod. De basisvoorzieningen vormen de brede onderlaag van het aanbod. In aanvulling hierop zijn voor specifieke groepen 'plus-' en 'superplusfuncties' ontwikkeld: een steeds intensiever aanbod voor een steeds kleinere doelgroep. De top van de piramide bestaat uit een intensief aanbod voor een kleine groep gezinnen met complexe problemen.

De basisvoorzieningen vormen het fundament: ze moeten kwaliteit hebben en voor iedereen toegankelijk zijn. Maar soms lijkt er meer aandacht uit te gaan naar de plusfuncties dan naar de basisfuncties. Basisvoorzieningen krijgen in toenemende mate extra functies toebedeeld. De daarvoor noodzakelijke randvoorwaarden ontbreken vaak. Zo zijn er bijvoorbeeld veel verwachtingen ten aanzien van het peuterspeelzaalwerk als het gaat om achterstandsbestrijding. In het verlengde hiervan worden specifieke programma's, observatie-instrumenten en dergelijke ontwikkeld. De gemiddelde peuterspeelzaal beschikt echter niet over de randvoorwaarden om dergelijke programma's uit te voeren.

Het is van belang dat er vanuit opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering aandacht uitgaat naar de kwaliteit en randvoorwaarden van de basisvoorzieningen. Wat zijn bijvoorbeeld - vanuit het perspectief van de ontwikkeling van kinderen - randvoorwaarden voor kindercentra? En wat doen huisartsen bijvoorbeeld met vragen van ouders over opvoeding?

Naast het reguliere aanbod van basis- en preventieve voorzieningen zijn intensievere hulpvormen nodig. De aansluiting van vrij toegankelijke, lichte zorg op zwaardere, geïndiceerde jeugdzorg kan verbeteren. Daartoe moeten er schakelmogelijkheden tussen gemeentelijke basisvoorzieningen en de jeugdzorg gecreëerd worden, bijvoorbeeld door deze op te nemen in de zorgprogramma's. Het is van belang dat het bestaande aanbod meer samenhang en kwaliteit krijgt en dat goede en effectieve methodieken op grote schaal beschikbaar komen.

Speerpunt 5: het werkveld toerusten en instrumenteren

De toerusting en instrumentering van het werkveld moet beter worden georganiseerd, als men wil bereiken dat de kwaliteit van het aanbod wordt verbeterd en methodieken en methoden toegankelijker gemaakt.

Belangrijke onderdelen hierbij zijn:

- informatievoorziening over lopende en nieuwe activiteiten en (beleids)ontwikkelingen;
- overzicht van kwalitatief goede, effectieve en solide methodieken/projecten en inzicht in de succes- en faalfactoren;
- een trainings- en scholingsaanbod waarin belangrijke inzichten en werkwijzen worden overgedragen aan het werkveld: instellingen, beroepskrachten, paraprofessionals, vrijwilligers en beleidsmakers.

Binnen het programma O&O wordt daarom gewerkt aan de opbouw van een *informatie- en expertisecentrum* als infrastructuur voor verbetering en overdraagbaarheid van kwaliteit van methodieken en instrumenten op het terrein van O&O.

Onderdelen hiervan zijn een kennisbestand van 'good practices', programma-methodieken en instrumenten die instellingen en beleidsmakers kunnen gebruiken bij de verdere ontwikkeling van O&O. Deze informatie wordt onder andere verspreid via de *Nieuwsbrief O&O*.

Er is een *Catalogus Good Practices O&O* in ontwikkeling waarin de belangrijkste 'good practices' op het terrein van O&O beschreven staan.

Rond de 'good practices' en basismethodieken zijn en worden opleidings- en trainingsmodulen ontwikkeld. Dit gebeurt in samenwerking met andere landelijke organisaties en opleidingsinstituten.

Het stimuleren van onderzoek naar O&O en het inhoudelijk doordenken en ontwikkelen van een samenhangende beleidsvisie op preventief jeugdbeleid vormen ook onderdeel van het *informatie- en expertisecentrum*, dat hierbij ondersteuning kan bieden en een rol kan spelen als 'zorgarchitect.'

Speerpunt 6: naar een programmatische aanpak

De afgelopen jaren is veel geïnvesteerd in innovatie. Het ging daarbij met name om methodieken op uitvoerend niveau. De laatste tijd wordt daarnaast gezocht naar aanpakken die dit niveau overstijgen. Het gaat hierbij om 'programmamethodieken'.

Een programmamethodiek is op te vatten als een metamethodiek: een werkwijze waarin, op basis van een heldere probleemanalyse, stapsgewijs toegewerkt wordt naar een breed integraal en samenhangend aanbod. Uitgangspunten zijn onder meer dat:

- een probleemanalyse de basis vormt voor een integraal en samenhangend aanbod;
- interventies elkaar kunnen versterken (maar ook verzwakken) en daarom in hun onderlinge samenhang ingezet moeten worden;
- er bij alle betrokken partijen draagvlak moet zijn voor het aanbod (niet alleen bij uitvoerders, beleidsmakers en bestuurders maar ook bij de doelgroep).

Programma's zijn gebaseerd op een situatie-analyse en geclusterd rondom de verschillende levensterreinen en taakgebieden van ouders/opvoeders en kinderen. Daarbij moeten steeds verbindingen gelegd worden met de sociale en pedagogische dimensie van de directe leefomgeving van ouders en kinderen. Op deze manier is het niveau te overstijgen van een enkele interventie, methode of activiteit van een specifieke voorziening of professional.

Een programma is een planmatig opgezet samenhangend pakket van activiteiten, maatregelen en inspanningen met een afgebakend tijdsverloop, gericht op een expliciet doel, effect of eindsituatie. Programmatisch werken kan geconcretiseerd worden door een aantal stappen die achtereenvolgens doorlopen worden. Globaal gaat het daarbij om:

- 1 een situatie-analyse op micro-, meso- en macroniveau (zowel van het aanbod als van de vraag);
- 2 keuze voor doelen en activiteiten op de vier dimensies van O&O;
- 3 vaststellen van de te verwachten resultaten en het tijdsbestek waarin deze gerealiseerd moeten zijn;
- 4 maken van concrete samenwerkingsafspraken;
- 5 specificeren van kwaliteitseisen ten aanzien van methodieken en inzet van de participerende instellingen (aanbod en expertise);
- 6 evaluatie en bijstelling.

Het beleid rond O&O zal zich meer moeten richten op het ontwikkelen van integrale programma's op wijk-, buurt of doelgroepenniveau. Dit betekent niet alleen afstemming van het aanbod, maar ook afstemming van verschillende beleids-terreinen en daarmee van bestuurlijke samenwerking.

Vanuit het programma *Opvoedingsondersteuning en Ontwikkelingsstimulering* zal de komende tijd aandacht zijn voor het ontwikkelen van een metamethodiek waarin de vier dimensies van O&O in hun onderlinge samenhang uitgewerkt worden. Kern daarvan is een concreet stappenplan om op lokaal niveau een programmatische aanpak van O&O te kunnen realiseren.

LITERATUUR

Bakker, I., K. Bakker, A. van Dijke en L. Terpstra
O + O = O². Naar een samenhangend beleid en aanbod van opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering voor kinderen en ouders in risicosituaties. Utrecht: NIZW, 1997

Bakker, K., M. Pannebakker en J. Snijders
Kwetsbare jongeren en sociale competentie. Utrecht: NIZW, (in druk)

Coulton, C.J., J.E. Korbin, M. Su en J. Chow
Community level factors and child maltreatment rates. *Child Development*, 66, p. 1261-1276, 1995

Diekstra, R.F.W., G.A.P. Spierings en A. Vlaanderen
Keerpunten naar een geestelijk gezond jeugdbeleid; beleidsprogramma Preventief Jeugdbeleid Rotterdam. Rotterdam: Projectbureau Preventief Jeugdbeleid, 1995

Heel, A. van, en S. Warmer
Gericht op de toekomst. Handleiding toekomstgericht begeleiden van cliënten van opvangvoorzieningen. Utrecht: NIZW, 1997

Hermanns, J.
Het sociale kapitaal van jonge kinderen. Utrecht: SWP, 1992

- Hermanns, J., L. van de Venne en P. Leseman
Home Start geëvalueerd. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut, 1997
- Janssen, S., I. Goldenbelt en A. Verhulst
Opvoedingsproblemen en de behoefte aan opvoedingsondersteuning bij ouders met kinderen in de leeftijd van 10 tot en met 14 jaar in de provincie Limburg. Roermond/Nijmegen: Symbiose/Katholieke Universiteit Nijmegen, afdeling Empirische Gezinspedagogiek, 1997
- Klaver, A. en P. Leseman
Opvoedingsondersteuning uit de kinderschoenen. De experimenten opvoedingsondersteuning na twee jaar. Amsterdam/ Den Haag: SCO Kohnstamm Instituut/B&A Groep Beleidsonderzoek & Advies, 1996
- Raad voor het Jeugdbeleid.
Visiestuk Kinderopvang. Opvang van nul tot achttien. Een visie op de toekomst van opvangarrangementen voor jeugdigen van de voorschoolse tot en met de schoolgaande leeftijd. Amsterdam: Raad voor het Jeugdbeleid.
- Ravier, M. (red.)
Pubers over problemen met hun ouders. Een signaleringsonderzoek naar de problemen, thuissituatie en oplossingsstrategieën van jongeren die de Kindertelefoon bellen over de relatie met hun opvoeders. Amsterdam: JKK/Kindertelefoon, 1996
- Riksen-Walraven, J.M.A.
Meten in perspectief, een levensloopmodel als achtergrond bij het meten en beïnvloeden van gedrag en interacties. *Tijdschrift voor orthopedagogiek*, jrg. 28, p. 16-33, 1989
- Slot, W. en H. Spanjaard
Ontwikkelingstaken voor ouders van jonge kinderen. Het competentiemodel en gezinsgerichte hulpverlening. *Jeugd en Samenleving*, jrg. 26, p. 3-19, 1996
- Terpstra, L. en A. van Dijke
Moeders als onderaannemers van het preventief jeugdbeleid. *Nederlands Tijdschrift voor Jeugdzorg*, 1, p. 1, 18-22, 1997
- Zwaard, J. van der en M. Pannebakker
Drempels en kansen. Pedagogische advisering aan Marokkaanse ouders. Utrecht: NIZW, 1997

AUTEURSGEGEVENS

Ina Bakker (1953) studeerde opvoedkunde aan de Universiteit van Amsterdam. Zij was werkzaam bij de Faculteit Pedagogische en Onderwijskundige Wetenschappen van de UVA en bij het Landelijk Bureau van de Stichting Spel- en Opvoedingsvoorlichting. Thans is zij werkzaam bij het NIZW, als coördinator van het programma *Ontwikkelingsstimulering & Opvoedingsondersteuning*.

Kees Bakker (1951) is sociaal pedagoog en was werkzaam bij de Faculteit Sociale Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Utrecht. Hij publiceert onder andere over jeugd, jeugdzorg en jeugdwelzijn. Hij is momenteel werkzaam als clustermanager bij het NIZW, voor onder meer de terreinen jeugdzorg en jeugdwelzijn.

Anke van Dijke (1958) studeerde aan de Academie voor Educatieve Arbeid 'De Jelburg' in Baarn. In 1987 studeerde zij af als sociaal pedagoge aan de Rijksuniversiteit Utrecht.

Linda Terpstra (1955) studeerde gezondheidskunde en biologie aan de Stichting Opleiding Leraren in Utrecht en sociale pedagogiek aan de Rijksuniversiteit Utrecht.

Anke van Dijke en Linda Terpstra deden in Nederland en op de Antillen onderzoek naar de beleving en vormgeving van het moederschap. Sinds 1994 zijn zij werkzaam bij het NIZW, voor het programma *Ontwikkelingsstimulering & Opvoedingsondersteuning* waar zij zich onder andere bezighouden met projecten die gericht zijn op het versterken van sociale steunstructuren van ouders (*Home-Start*), *Pedagogische Vernieuwing in de Kinderopvang* en de *Experimenten Opvoedingsondersteuning*.

BIJLAGE

Producten NIZW-programma *Ontwikkelingsstimulering & Opvoedingsondersteuning*

In deze bijlage is een selectie opgenomen van (recent) verschenen producten. Ze zijn te bestellen bij: NIZW Uitgeverij, Postbus 19152, 3501 DD Utrecht. Telefoon (030) 230 66 07. Fax (030) 230 64 91. E-mail Bestel@nizw.nl

Ayala Manolson (J. Rijnen en N. de Bruijn, redactie)

Praten doe je met z'n tweeën

Een gids voor ouders om hun kind te helpen bij het leren praten.

1996. 144 pagina's. f 39,50/Bfr. 790. Bestelnummer E 4822

Rijnen, J. en N. de Bruyn

Aan de praat raken

Videofilm over de Hanen Oudercursus.

1995. f 29,50/Bfr. 590. Bestelnummer E 4821. VHS-18 minuten.

Bruijn de, N. en J. Rijnen

Handleiding bij de Hanen Oudercursus Instructieband

1996. 64 pagina's. f 32,50/Bfr. 650. Bestelnummer E 4826

Samen met de Instructieband is de prijs f 149,-/Bfr. 2980

Bakker, I. en H. Janssen

Opvoeden: zo!

Methode van opvoedingsondersteuning voor ouders met kinderen van 3 tot 12 jaar.

Pakket bestaande uit Draaiboek en Video's Grenzen stellen en Prijzen en aandacht geven.

1993. f 97,50/Bfr. 1950. Bestelnummer E 4754

Heijboer, A. en I. Bakker

Opvoeden: zo verder!

Pakket met draaiboek, de video, folders/moedervellen, fotokaarten en etikettenvellen.

1997. f 125,-/Bfr. 2500. Bestelnummer Nederlands E 215611. Ook verkrijgbaar in taalversies: Turks, Berbers, Marokkaans-Arabisch, Papiamento en gebarentaal.

Bakker, I., K. Bakker, A. van Dijke en L. Terpstra

O + O = O². Naar een samenhangend beleid en aanbod van opvoedingsondersteuning en ontwikkelingsstimulering voor kinderen en ouders in risicosituaties.

Verslag van een inventariserende studie.

1997. 110 pagina's. f 32,50/Bfr. 650. Bestelnummer E 22432 2e druk februari 1998

Blokland, G.

Over opvoeden gesproken. Methodiekboek pedagogisch adviseren.

1996. 182 pagina's. f 34,-/Bfr. 690. Bestelnummer E 407

Zwaard, J. van der, en M. Pannebakker

Pedagogische advisering aan Marokkaanse ouders. Drempels en kansen.

1997. 136 pagina's. f 29,50/Bfr. 490. Bestelnummer E 21423

Blokland, G. en I. Bakker

Adressenwijzer Pedagogisch adviseren. Opvoedbureaus, Pedagogische spreekuren, Opvoedingssteunpunten, Opvoedtelefoon.

1997. 48 pagina's. f 21,50/Bfr 430. Bestelnummer E 21407

Blokland, G. en W. Post

ROTS: Registratieprogramma Opvoedbureau Telefoon en Spreekuren.

Geautomatiseerd programma voor het registreren van contacten met ouders en opvoeders aan de opvoedtelefoon, bij het opvoedbureau en in het pedagogisch spreekuur.

1996. f 75,-/Bfr. 1500 inclusief handleiding. Bestelnummer E 4071. MS-DOS.

Blokland, G. en M. Pannebakker

Themapakket Straf

Materiaal voor een ouderbijeenkomst over straf in de opvoeding.

1995. f 90,-/Bfr. 1800. Bestelnummer E 4231

Dijke, A. van, en L. Terpstra

Home-Start in de praktijk

Beschrijving van drie proefprojecten.

1996. 101 pagina's. f 30,-/Bfr. 600. Bestelnummer E 485

Home-Start: Steun zonder aktetas

Videoband bedoeld voor potentiële vrijwilligers, beroepskrachten, beleidsmakers en mogelijke financiers.

1997. f 49.50/Bfr. 990. Bestelnummer E 21485. VHS-20 min. Producent: Clé Jansen

Hanrahan, M., Y. de Graaf en B. Prinsen

Moeders kunnen veel meer

Informatie voor verpleegkundigen in de ouder- en kindzorg over het programma

Moeders informeren Moeders.

1996. 32 pagina's. f 15,-/Bfr. 300. Bestelnummer E 252

Ligtermoet, I.

Cursussen voor ouders van pubers

Een inventarisatie van bestaand materiaal.

1996. 40 pagina's. f 15,-/Bfr. 300. Bestelnummer E 4733

Pannebakker, M. en M. Vorstermans

Buurtnetwerken jeugdhulpverlening

Methodiekboek.

1994. 95 pagina's. f 27,50. Uitgegeven door uitgeverij SWP, fax (030) Z36 8140.

Prinsen, B., H. Vermeulen en T. van der Plank

Kleine woordenlijst van signalering, vroeghulp en preventie

1997. 32 pagina's. f 5,50/Bfr. 110. Bestelnummer E 32224

Dijke, A. van. en L. Terpstra

Pedagogisch vernieuwen

Een kader voor pedagogische vernieuwing voor groepsopvang in kindercentra.

1998. 128 pagina's. f 35,-/Bfr 700 Bestelnummer E 224042

Dag kleine meid/Güle, güle, küzük kızım/Bye bye little girl

Videofilm over de kinderopvang in Nederland.

1996. f 39,50/Bfr. 790 incl. folder. VHS-17 min. Producent: STUG Videoprodukties, Ingrid van Berkel. Verkrijgbaar in de volgende taalversies: Turks, Marokkaans-Berbers, Marokkaans-Arabisch, Engels.

Spelen met ruimte

Videofilm over het inrichten van leefruimten in kindercentra.

1997. f 39,-/Bfr.. 790. Bestelnummer E 224041 VHS 14 min.

Taalontwikkeling en Meertaligheid in kindercentra

Een film voor ouders.

1996. f 32,50/Bfr. 650. Bestelnummer E 420171. VHS-22 min. Er is van deze film ook een versie in het Turks, Marokkaans-Arabisch en Kaapverdiaans.

Taalontwikkeling en Meertaligheid in kindercentra

Een film voor leidsters.

1995. f 49,50/Bfr. 990. Bestelnummer E 42017. VHS-47 min.

Wagenaar, E.

Meertalig werken in kindercentra

Cursusboek voor docenten.

Basiscursus voor leidsters in peuterspeelzalen en kinderdagverblijven.

1997. 108 pagina's. f 45,-/Bfr. 900. Bestelnummer E 420175

Bergh, R. van den, J. van de Haterd en J. Hoex

Gastouderbureamedewerker en gastouder in de kinderopvang

Beroepsuitoefening en taken.

1998. 40 pagina's. f 17,50/Bfr 350. Bestelnummer E 423781

Hoex, J. en E.T. Schreuder

101 vragen over kwaliteitszorg in de kinderopvang

Vragen en antwoorden, verzameld tijdens de implementatie van de handleiding kwaliteitszorg kinderopvang.

1996. 110 pagina's. f 25,-/Bfr. 500. Bestelnummer E 434. 3e druk oktober 1997

Pot, L.

Daar doen ze het zo!

Een reisverslag van inspirerende voorzieningen voor jonge kinderen.

1994. 175 pagina's. f 34,50/Bfr. 690. Bestelnummer E 470

Rijnen, J., E.T. Schreuder en H. Versteegen

Onder één dak

Kwetsbare kinderen in de kinderopvang; een inventarisatie van de mogelijkheden.

1996. 116 pagina's. f 22,50/Bfr. 450. Bestelnummer E 412

Jansen, D.

Ouders tellen mee in de kinderopvang

Spelregels voor oudercommissies.

Beschrijving van bevoegdheden en positie van oudercommissies.

1997. 76 pagina's. f 19,50/Bfr. 390. Bestelnummer E 321051

Schepers, W. en T. de Vent

De oudercommissie en haar achterban

Ideeën en praktische tips voor oudercommissies voor de communicatie met de ouders, hun achterban.

1997. 45 pagina's. f 16,50/Bfr. 330. Bestelnummer E 32105

Het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn / NIZW is het onafhankelijke instituut dat instellingen in de sector zorg en welzijn helpt op maatschappelijke ontwikkelingen in te spelen en de kwaliteit van het werk te waarborgen. In nauwe samenwerking met andere instellingen ontwikkelt het NIZW methoden waarmee het werkveld adequaat kan reageren op nieuwe vragen van cliënten. Dit resulteert in boeken, nieuwsbrieven, congressen, leertrajecten, databanken en video's. Daarnaast stelt het instituut zich ten doel de sector als geheel te versterken. Hiermee houden vooral het Centrum voor Beroeps- en Opleidingsvraagstukken en het Informatiecentrum Zorg en Welzijn zich bezig.

De activiteiten van het NIZW richten zich op veel verschillende terreinen, zoals kinderopvang, jeugdzorg, maatschappelijk werk, ouderendienstverlening, sociaal-cultureel werk, maatschappelijke opvang, verzorgings- en verpleeghuizen, thuiszorg en hulpverlening aan mensen met een lichamelijke of verstandelijke handicap. In de sector zorg en welzijn werken meer dan 400.000 beroepskrachten en vele vrijwilligers. Voor hen zijn de producten van het NIZW bedoeld. In toenemende mate wendt het NIZW zich met zijn informatie ook rechtstreeks tot de daadwerkelijke consumenten van voorzieningen in de sector.